

Biographical Analysis in the Social Sciences

Mohammad Reza Kolahi¹

1. Department of Social Studies, Institution for Social and Cultural Studies, Tehran, Iran.. Email: Kolahi@iscs.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 5 April 2025
Received in revised form: 13 July 2025
Accepted: 28 August 2025
Published online: 14 April 2026

Keywords:

Biographical Analysis,
Generation,
Life course,
Neoliberal,
Postmodern

ABSTRACT

In the recent decades, the issue of generation and discussions related to the analysis of biography and life cycle have become important in Iran, and various events and situations are analyzed base on generational factors. However, the necessary distinctions between various concepts and theoretical precisions in this regard are lacking.

Attempting to clarify the concepts of this field, the present article firstly reviews the history of biographical studies in the social sciences. Then, introduces the paradigmatic principles and main concepts of the field. Then, it outlines the importance of distinguishing the three concepts of "age", "generation", and "time" in biographical studies.

Some of the characteristics of individuals are a consequence of their age, in which biology has a determining effect. But, the "generation effect", or "cohort effect" is a different factor. It means age differences that results from being born in different historical times and having different experiences, and the social factors is more decisive in it than age factors. The effect of time, beyond the characteristics of individuals, affects the structure of the biography itself. "Period effect" means the shared social meanings that are common to everyone in any time period or the common ways of facing social events in a specific time period.

The article then deals with the changes of biography in the transition from the premodern to the modern era and then to the postmodern era. The third era has been called by different theoretical approaches with different names such as postmodern, late modernity, fluid modernity and neoliberalism. Finally, the article focuses on the characteristics of the post-Keynesian era and explains and expands on the characteristics of biography in the third era and explains that the characteristics of the neoliberal era, including atomism, the decline of political community, the dominance of the success and competition narrative, fluidity, university-centeredness and present-centeredness, have shaped today's biographies.

Cite this article: Kolahi, M. (2026) Biographical Analysis in The Social Sciences, *Social Studies and Research in Iran*, 15(1),73-94. <https://doi.org/10.22059/jisr.2025.391126.1591>

©Author(s) retain the copyright.

Publisher: University of Tehran Press

DOI: <https://doi.org/10.22059/jisr.2025.391126.1591>

Introduction

Issues related to age and generation have been problematic controversial in Iran in recent decades. Until recently, there was talk of a youth population boom. Today, there is talk of an aging crisis. In recent years, the term "generational gap" has become increasingly common among analysts and sociologists, and more recently, the names of "alpha" and "beta" generations have also been heard. However, concepts related to this field, such as adolescence, youth, generation, new generation, adulthood, old age, etc., are conceptually vague and imprecise. Issues related to the life cycle, age stage, and generation have been addressed mostly from a psychological perspective, and there are not many sociological analytical frameworks in the field of generational studies in Persian, and the few existing works are outdated.

Method

The present article is an attempt to clarify and refine the concepts of the field of generation and life cycle studies. The article is the result of a review of some of the most important works in this field in the past decades, which were selected in a two-stage search: first by searching the most important journals of biographical studies and, in the second stage, by searching the reference lists of the sources obtained from the first stage. The article first discusses the history of the emergence of life-course studies. Then, the paradigmatic principles and main concepts of life-course studies are introduced. After that, the distinction between the effects of age, generation and period on the structure of biography is explained, and finally, the effect of period on biography is specifically examined.

Findings

Topics such as biography and life history were for a long time considered to be related to the individual level of personal lives and were not the subject of sociological study. Micro-level topics first entered sociology in American sociology in schools such as Chicago, ethno-

methodology and exchange. The next step in the Chicago School was to analyze the micro-level of culture. Then at the school of symbolic interactionism, issues like identity, action, and interaction were the focus of study. After the war, C. Wright Mills, in his book "The Sociological Imagination," paid attention to biography. In the 1950s, sociology returned to the macro-level. In the 1980s, interest in individual lives and personal experiences was taken more seriously and addressed more widely. Attention to biography and life changes has been aroused in the larger context of the increasing importance of the issue of "social change." The upheavals of American society from the mid-1960s to the mid-1970s, such as the emergence of the civil rights movement, the anti-Vietnam War protests, and the drastic changes in sexual and gender values, have been one of the factors motivating such studies.

Life-course analysis is based on five assumptions: 1. The principle of lifelong development; meaning that learning does not end in adolescence and continues throughout life. 2. The principle of time-space: meaning that individual lives are influenced by their historical contexts or time-spaces. 3. The principle of timing: meaning that the same events take on different meanings depending on when in the life cycle they occur. 4. The principle of interconnectedness between lives: meaning that lives are lived interdependently and that socio-historical effects emerge through this network of shared relationships. 5. The principle of agency: individuals are not passively affected by structural factors and constraints, but rather make choices and compromises based on the options available to them.

Five main concepts have also been developed in the study of biography and life course: 1- Social pathways: including the paths of education, work, family formation, etc. that individuals and groups follow in society. 2- Trajectories: consist of a sequence of roles and experiences, and are themselves made up of "transitions". 3-

Transition: means a change in social status or role. 4- Duration: the time between two transitions. 5- Turning points: fundamental mental or objective changes in the direction of a person's life.

In the study of life course developments, three factors must be distinguished: age effect, cohort effect, period effect. Some characteristics of individuals are a consequence of "age". Individuals at different ages have different traits, feelings, desires, and behaviors. However, the "cohort effect" means age differences that result from being born at different times and having different experiences. The "period effect" affects the structure of the biography itself, beyond the characteristics of individuals. "Period" means the shared social meanings that are spread among everyone in a period of time; or the shared ways of facing social events in a specific period of time.

Period effect on the life cycle transforms the overall meaning of the life cycle. Different periods have been categorized in different ways: separation into traditional, modern and postmodern (or late modernity or fluid modernity); pre-industrial, industrial and post-industrial periodization; pre-capitalist, capitalist and neoliberal periodization; pre-modern, imperialist, empire periodization; separation of traditional, colonial and post-colonial periods are examples of these categories.

In premodern biography, the life cycle consists of clear, distinct stages, in which "rites of passage" at the passage of each stage emphasize the firmness of the boundary between the two stages. The time of each stage is, a priori, the same for everyone and is largely subject to biological changes. Birth, puberty, marriage, and death are the most important of these stages.

The course of life in modern times is not the same for everyone. Life paths are more varied and different. But we can imagine general paths

and periods that most modern people are likely to go through: living at home, going to school, achieving financial independence, marriage, having children, and retirement.

Conclusion

In the more recent era, sometimes called the "neoliberal" era, the biography is even more diverse. According to neoliberal theory, human well-being is best served by liberating individual entrepreneurial skills within the institutional framework of a free market and strong private property rights. But neoliberalism is not just an economic project that leaves no impact on individuals. The "financialisation of everything" requires more than that. The transition from liberalism to neoliberalism coincides with a shift in the logic of establishing forms of selfhood and governance. A shift from a logic built around rights and property to a logic built around risk and security. The decline of collective solidarity and the collapse of political community, atomism, the dominance of narratives of selfhood and choice and individual rationality, achievementism, competitiveness, fluidity, university-centeredness, and now-centeredness are the main features of the neoliberal biography.

Acknowledgements: This article is an independent scholarly work. The author thanks the referees and the scientific and administrative staff of the journal.

Conflict of Interest: According to the author's statement, there is no conflict of interest in this article.

تحلیل زندگی‌نامه در علوم اجتماعی

محمد رضا کلاهی^۱۱. گروه علوم اجتماعی، مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ایران. رایانامه: kolahi@iscs.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	در دهه‌های اخیر، موضوع نسل و مباحث مربوط به تحلیل زندگی‌نامه و دوره زندگی در ایران مهم شده است و رخدادهای مختلف به عوامل نسلی نسبت داده می‌شوند، اما تمایزها و دقت‌های نظری لازم در این زمینه وجود ندارد. مقاله حاضر برای روشن کردن مفاهیم این حوزه، ابتدا سابقه مطالعات زندگی‌نامه را در علوم اجتماعی مرور و سپس اصول پارادایمی و مفاهیم اساسی این حوزه را معرفی می‌کند. سپس اهمیت تفکیک سه عامل «سن»، «نسل» و «زمانه» در مطالعات زندگی‌نامه‌ای طرح می‌شود.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱/۱۷	برخی از خصلت‌های افراد، اقتضای سن آنها است که بیولوژی در آن اثر تعیین‌کننده دارد. اما اثر نسل یعنی تفاوت‌های سنی که ناشی از متولدشدن در زمانه‌های مختلف و برخورداری از تجربه‌های متفاوت است و عامل اجتماعی در آن تعیین‌کننده‌تر است. اثر زمانه فراتر از ویژگی‌های افراد، ساختار خود زندگی‌نامه را متأثر می‌سازد. «زمانه» یعنی معنای اجتماعی مشترکی که در هر دوره زمانی میان همگان منتشر است یا شیوه‌های مشترک مواجهه با رخدادهای اجتماعی در یک دوره زمانی خاص. ادامه مقاله به تحولات زندگی‌نامه در گذار از دوران پیشامدرن به دوران مدرن و سپس به دوران پسامدرن می‌پردازد. دوره سوم در رویکردهای نظری مختلف، با نام‌های مختلفی از قبیل پسامدرن، مدرنیته متأخر، مدرنیته سیال و نئولیبرالیسم نامیده شده است.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۴/۲۳	در انتها با تمرکز بر ویژگی‌های دوران پساکینزی، به شرح و بسط خصلت زندگی‌نامه در دوره سوم پرداخته و شرح داده می‌شود که ویژگی‌های دوره نئولیبرال شامل ذره‌گرایی، زوال اجتماع سیاسی، غلبه روایت موفقیت و رقابت، سیالیت، دانشگاه‌محوری و اکنون‌محوری زندگی‌نامه‌های امروزی را شکل داده است.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۶/۱۷	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱/۲۵	
کلیدواژه‌ها: پسامدرن، تحلیل زندگی‌نامه، دوره زندگی، نئولیبرال، نسل.	

استناد: کلاهی، محمد رضا (۱۴۰۴). تحلیل زندگی‌نامه در علوم اجتماعی. *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱۵(۱)، ۷۳-۹۴.<https://doi.org/10.22059/jirs.2025.391126.1591>

© نویسنده(گان) حق نشر را حفظ می‌کنند.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

DOI: <https://doi.org/10.22059/jirs.2025.391126.1591>

۱. مقدمه و طرح مسئله

موضوع نسل در دهه‌های اخیر در ایران همواره مسئله‌آفرین و محل مناقشات فراوان بوده است.^۱ جوانی و نوجوانی موضوعی پرمسئله است. تا چند سال پیش مدام از جوانی جمعیت و حتی «تورم جوانی جمعیت» سخن گفته می‌شد (صادقی و همکاران، ۱۳۹۴). در سال‌های اخیر اصطلاح «نسل زد» در میان تحلیلگران و جامعه‌شناسان پرتکرار شده است (ر.ک: ضیایی و نرگسیان، ۱۴۰۲) و اخیراً اسامی نسل‌های «آلفا» و «بتا» هم به گوش می‌رسد (برای نمونه طاهری دمنه و یوسفی همدانی، ۱۴۰۲). گاهی دوره نوجوانی و جوانی، دوره‌ای مسئله‌دار دانسته می‌شود (ر.ک: علی‌خواه و محمدزاده، ۱۴۰۱ و قنبری برزیان، ۱۳۹۳)؛ از شکاف یا تعارض نسلی سخن به میان می‌آید (پارساکیا و همکاران، ۱۴۰۲؛ اعتمادی‌فر و حسین‌زاده، ۱۴۰۰) و برعکس، گاهی فهم کل جامعه ایران موقوف به درک رفتار نسل جوان دانسته شده است (آزاد ارمکی و اکبری، ۱۳۹۱). هرازگاهی اتفاقی مرتبط با جوانی و نوجوانی سروصدا به پا می‌کند؛ برای نمونه ماجرای آب‌بازی دختران و پسران در پارک آب و آتش تهران در سال ۱۳۹۰ (ر.ک: آفتاب‌نیوز، ۱۳۹۰ و محمدی، ۱۳۹۰) که به دستگیری شرکت‌کنندگان در آب‌بازی منجر شد؛^۲ تجمع انبوهی از جوانان در سال ۱۳۹۳ در مرگ مرتضی پاشایی، خواننده‌ای که برای نسل‌های قدیمی‌تر گمنام بود^۳ و شگفتی جامعه را برانگیخت؛^۴ تجمع دهه هشتادی‌ها در مرکز خرید کوروش تهران در سال ۱۳۹۵ (ایبسا، ۱۳۹۵ و باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۳۹۵) که بحث‌های فراوانی را به وجود آورد (برای نمونه‌ای از این تحلیل‌ها ر.ک: پاینده، ۱۳۹۵) و محرک قرارهای مشابهی در شهرهای دیگر شد که به مداخله پلیس و تعطیلی موقت پاساژ کوروش انجامید (محمدی، ۱۳۹۵) و سروصدای اسکیت‌سواران شیرازی در سال ۱۴۰۱ که به تعقیب قضایی شرکت‌کنندگان منجر شد.^۵ گروهی «نسل جدید» را متهم به بی‌آرامی و راحت‌طلبی می‌کنند و دیگران آنان را سلطه‌ناپذیر، آزادمش و بی‌پروا می‌دانند. اما از همه این‌ها مهم‌تر، اعتراضات «زن، زندگی، آزادی» بود که هشت ماه کل کشور را درنوردید و پارادایم جدیدی در حیات سیاسی-اجتماعی کشور به وجود آورد. کسانی این اعتراضات را نیز شورش‌های نوجوانان و جوانان دانستند و آن را به مسئله سن و نسل ربط دادند (ر.ک: مهرآیین، ۱۴۰۱؛ خوش‌چهره، ۱۴۰۱؛ کاظمی، ۱۴۰۱).

از سوی دیگر پیری و کهنسالی به دلایل مختلف مسئله‌مند است (ر.ک: عسکری ندوشن و همکاران، ۱۳۹۷؛ راغفر و همکاران، ۱۳۹۳). کاهش نیروی کار ناشی از پیری جمعیت، تأمین حقوق بازنشستگان، بحران در صندوق‌های تأمین اجتماعی، مسائل درمانی و روانی سالمندان و... فقط نمونه‌ای از مشکلات سالمندان است. این‌ها نشان می‌دهد موضوع سن و نسل، بسیار فراتر از اموری صرفاً فنی و سیاست‌گذارانه و موضوعاتی به‌شدت سیاسی و محل مناقشه است. با این‌همه، مفاهیمی از قبیل نوجوانی، جوانی، نسل، و نسل جدید، بزرگسالی، سالمندی و... در این نوشتارها به‌لحاظ مفهومی مبهم و نادقیق است. همچنین به مسائل به دوره زندگی، مقطع سنی

۱. برای نمونه‌هایی از بحث‌ها درباره نسل‌های جدید از دهه هشتاد تا امروز ر.ک: عبداللهیان (۱۳۸۱)، محمدی (۱۳۸۶)، کوثری (۱۳۸۷)، مجموعه پژوهش‌های مربوط به سیاست‌گذاری نسل جوان در مرکز پژوهش‌های مجلس توسط اسماعیل نوده فراهانی (۱۳۹۰)، اسفندیار و همکاران (۱۴۰۰)، یادگاری و همکاران (۱۴۰۱).

2. <https://www.entekhab.ir/0008hL>

۳. عکس‌های این رویداد: <https://mehrnews.com/xrBh9>

۴. این تجمع آن‌قدر شگفت‌انگیز بود که صفحه‌ای در ویکی‌پدیا مخصوص «مرگ و تشییع مرتضی پاشایی» ایجاد شده و وقایع حول این اتفاق را شرح داده است: <https://fa.wikipedia.org/wiki>

۵. خبرگزاری صدا و سیما، ۳ تیر ۱۴۰۱، به آدرس: <https://www.iribnews.ir/00Ed37> و سایت خبری انصاف‌نیوز، ۸ تیر ۱۴۰۱ به آدرس: <https://ensafnews.com/355070>

و نسل، بیشتر از منظری روان‌شناسانه پرداخته شده است. بسیاری از آثار این حوزه کم‌عمق است و در رده آثار زرد دسته‌بندی می‌شود.^۱ چارچوب‌های تحلیلی جامعه‌شناسانه در حوزه مطالعات نسلی در زبان فارسی زیاد نیست و اندک آثار موجود، قدیمی شده‌اند.

۲. روش بررسی

مقاله حاضر تلاشی است برای روشن کردن مفاهیم حوزه مطالعات دوره زندگی، تفکیک مفاهیم مشابه و تدقیق آن‌ها، معرفی پارامترهای مهم در تحلیل دوره زندگی، روشن کردن عوامل مؤثر بر چنین تحلیلی و خصوصاً مروری بر رویکردهای جدیدتر در تحلیل دوره زندگی. این مقاله در خلال پژوهش درباره تحولات دینداری افراد در طول دوره زندگی‌شان و جستجوی روش انجام چنین تحلیلی نوشته شده و نتیجه بررسی معرفی برخی از مهم‌ترین آثار این حوزه در دهه‌های گذشته است. آثار، در جستجویی دمرحله‌ای انتخاب شدند: در مرحله اول با جستجو در مهم‌ترین مجلات و مطالعات زندگی‌نامه و در مرحله دوم با جستجو در فهرست منابع آثار به‌دست‌آمده از مرحله اول.

۳. یافته‌ها

در ادامه مقاله ابتدا به تاریخچه پیدایش مطالعات دوره زندگی می‌پردازم. سپس اصول پارادایمی و مفاهیم اصلی مطالعات دوره زندگی را معرفی می‌کنم. بعد از آن تمایز میان اثرات سن، نسل و زمانه را بر ساختار زندگی‌نامه شرح می‌دهم و در انتها به‌طور خاص اثر زمانه را بر زندگی‌نامه با تفصیل بیشتر بررسی می‌کنم.

۳-۱. سابقه مطالعات زندگی‌نامه در علوم اجتماعی

موضوعاتی مانند زندگی‌نامه و تاریخ زندگی، تا مدت‌ها موضوعاتی فردی تلقی می‌شد و موضوع مطالعات جامعه‌شناسی نبود. موضوعات سطح خرد اولین بار در جامعه‌شناسی آمریکایی در مکاتبی از قبیل شیکاگو، روش‌شناسی مردمی و مبادله وارد جامعه‌شناسی شدند. با اثر توماس و زنائیکی (۱۹۲)، دهقان لهستانی در اروپا و آمریکا، زندگی‌نامه اولین بار موضوع مطالعات اجتماعی شد. این کتاب، گزارش‌های خودزندگی‌نامه‌ای از تجربه‌های مهاجرت دهقانان لهستانی بود (الدر^۲ و همکاران، ۲۰۰۳: ۳؛ هریسون، ۲۰۰۹). در گام بعد در مکتب شیکاگو، در کارهای پارک^۳ و بورگس^۴ به تحلیل خردتر فرهنگ یا «خرده‌فرهنگ‌های شهری» از طریق مردم‌نگاری تفصیلی^۵ پرداخته می‌شد (ر.ک.: پارک و بورگس، ۲۰۱۹: پارک، ۱۹۵۲). گام بعد در بسط تحلیل خرد، مکتب کنش متقابل‌گرایی نمادین بود (ر.ک. بلومر، ۱۹۶۹) که در آن، هویت، کنش و کنش متقابل در کانون مطالعه قرار می‌گرفت (هریسون، ۲۰۰۹). پس از جنگ، سی. رایت میلز در کتاب *تخیل جامعه‌شناختی*^۶ (۱۳۹۵) (اولین انتشار: ۱۹۵۹) بر اهمیت توجه به زندگی‌نامه برای تحلیل اجتماعی تأکید کرد. از نظر میلز، داشتن «تخیل جامعه‌شناختی» مستلزم درک رابطه میان زندگی‌نامه و تاریخ است. بعد از جنگ، کارهای پراکنده دیگری نیز انجام گرفت، اما تحلیل زندگی‌نامه چندان بسط نیافت (هریسون، ۲۰۰۹). در دهه پنجاه، مطالعات

۱. نمونه‌هایی از آثار روان‌شناسانه در حوزه نسل در زبان فارسی عبارت‌اند از: مجاری کلور (۱۴۰۳)، کاظمی نجف‌آبادی (۱۴۰۳)، هیت (۱۴۰۳) و دانا (۱۴۰۳).

2. Elder

3. Robert Park

4. Edward Burgess

5. Detailed Ethnographic Fieldwork

6. Micro-analysis

7. Sociological Imagination

سطح خرد باز به محقق رفت. از یک سو نفوذ پیمایش‌های اجتماعی موضوعات را در گستره وسیع و ژرفای اندک مطالعه می‌کرد و از سوی دیگر سلطه نظریه‌های کلان از قبیل نظریه پارسونز این وضعیت را تشدید می‌کرد. از دهه ۱۹۶۰ درک شناخت مسیرهای زندگی مردم دوباره اهمیت یافت و مطالعات «سیر زندگی» وارد مطالعات دانشگاهی شد (الدر و همکاران، ۲۰۰۳: ۳). سرانجام در دهه ۱۹۸۰ علاقه به زندگی‌های فردی و تجربه‌های شخصی جدی‌تر گرفته و به‌طور گسترده‌تر به آن پرداخته شد.

توجه به زندگی‌نامه و تحولات زندگی در بستر کلان‌تر اهمیت‌یافتن مسئله «تغییر اجتماعی» برانگیخته شده است. در سه دهه پایانی قرن بیستم عوامل مختلفی در جلب توجه‌ها به تغییر اجتماعی مؤثر بوده‌اند. تلاطم‌های جامعه آمریکا از میانه دهه ۱۹۶۰ تا نیمه دهه ۱۹۷۰ شامل ظهور جنبش حقوق مدنی، اعتراضات ضدجنگ ویتنام و دگرگونی‌های شدید در ارزش‌های جنسی و جنسیتی از جمله این عوامل بوده است. مسئله دیگر انتشار نتایج مطالعات طولی‌ای است که از چند دهه پیش از آن آغاز شده بود و میزان تغییرات زندگی‌ها را در طول زمان برجسته و تصور تغییرات منظم و پیش‌بینی‌پذیر زندگی‌ها را نقض کرد (کوهلر^۱ و هوستتler^۲، ۲۰۰۳: ۵۵۷). عامل دیگر رشد تاریخ شفاهی به‌عنوان نقطه مقابل نگاه مورخان سنتی به شواهد اسنادی و آرشیوی بود که در آن‌ها به حوادث و وقایع گسترده تاریخی و طبقات و گروه‌های بزرگ اجتماعی پرداخته می‌شد و بر ماهیت کلان و ضروری‌شان تأکید می‌شد. رویکردهای کلان متهم شدند به گزینشی‌بودن منابعشان و نامرئی‌کردن و طردکردن زندگی‌های روزمره و تجربه‌ها و مشارکت‌های مردم در زندگی‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی. عامل دیگر، موج دوم فمینیسم در دهه ۱۹۷۰ بود در نقد آنچه شیوه‌های اندیشیدن و عمل‌کردن مردانه مسلط تلقی می‌شد. حول مقوله «زن»، مناقشه‌ای با هدف درک تنوع زندگی‌ها در گرفت. همراه با تاریخ‌نگاران شفاهی، یکی از جنبه‌های تحقیقات فمینیستی پروژه «مرئی‌کردن نامرئی» بود. بر تجربه‌های «دست‌اول» در ادراک شخصی و موقعیت‌یابی زندگی‌های زنان درون یک نظام اجتماعی سرکوبگر تأکید می‌شد. عامل بعدی در منازعات سیاسی حول فاشیسم، تبعیض و سرکوب ریشه دارد و در برخی موارد با استعمار و امپریالیسم پیوند می‌خورد. در دل این منازعات طبقه، «نژاد»، ملت‌بودن^۳ و جنسیت موضوع مطالعه شدند. در چنین بستری انواع جنبش حقوق مدنی، ضدنژادگرایی و فمینیستی، حوزه‌های مطالعاتی مختلف از قبیل مطالعات زنان، مطالعات سیاهان، مطالعات جنسیت را شکل دادند و همراه با آن گزارش‌های خودزندگی‌نامه‌ای رشد کرد (هریسون، ۲۰۰۹).

امروزه رویکرد تحلیل دوره زندگی ابزاری دانسته می‌شود برای بررسی روابط متقابل تجربه‌های زیسته و بافتار اجتماعی-تاریخی، و بررسی درهم‌تنیدگی معناهای ذهنی و مشترکی که به زندگی‌ها در طول زمان پیش‌رونده^۴ و تاریخی شکل می‌دهند (کوهلر و هوستتler، ۲۰۰۳: ۵۵۵). می‌توان گفت از دهه‌های آخر قرن بیستم به بعد، گسترش نئولبرالیسم، توجه به فرد و زندگی‌های فردی را به شکل جدیدی موضوع مطالعه قرار داده است. در ادامه اصول پارادایمی و مفاهیم اصلی در تحلیل دوره زندگی بررسی می‌شود.

۳-۲. اصول پارادایمی و مفاهیم اساسی

تحلیل دوره زندگی را بر پنج فرض مبتنی دانسته‌اند (الدر و همکاران، ۱۹۹۴: ۱) اصل رشد در تمام عمر^۵: رشد انسانی فرایندی عمری^۶ است و در ۱۸ سالگی تمام نمی‌شود. بزرگسالان هم می‌توانند دگرگونی‌های بنیادینی را تجربه کنند - دگرگونی‌های

1. Cohler
2. Hostetler
3. Nationhood
4. Developmental
5. Life-Span Development
6. Lifelong

زیست‌شناختی، روان‌شناختی یا اجتماعی - که به‌لحاظ رشد معنادار محسوب شوند؛ ۲) اصل زمان-مکان: زندگی‌های فردی تحت تأثیر بافتارها یا زمان-مکان‌های تاریخی خود هستند. مکان سه جنبهٔ ضروری دارد: موقعیت جغرافیایی، صورت مادی و صورت غیرمادی فرهنگ؛ ۳) اصل زمان‌بندی^۱: رخداد‌های یکسان، بسته به اینکه در چه مقطعی از دورهٔ زندگی رخ دهد، ممکن است معنای متفاوتی بیابد و اثرهای متفاوتی بگذارد؛ برای مثال دو گروه نسلی که در دو مقطع زمانی متفاوت متولد شده‌اند، در اثرپذیری از یک وضعیت ثابت (برای مثال یک بحران اقتصادی) با هم متفاوت‌اند؛ ۴) اصل پیوند میان زندگی‌ها^۲: زندگی‌ها وابسته به هم زیسته می‌شوند و اثرات اجتماعی-تاریخی از طریق این شبکهٔ روابط مشترک بروز می‌یابد. دگرگونی‌های اجتماعی-تاریخی کلان، اغلب با میانجی بافتارهای بین‌شخصی در درون مجموعه‌های سطح خردتر بر افراد اثر می‌گذارد؛ ۵) اصل عاملیت^۳: افراد منفعلانه در برابر تأثیر عوامل و محدودیت‌های ساختاری قرار ندارند، بلکه براساس گزینه‌هایی که در برابرشان قرار دارد، گزینش و سازش‌هایی صورت می‌دهند.

غیر از این پنج اصل پارادایمی، پنج مفهوم اصلی نیز در مطالعات دورهٔ زندگی بسط یافته که هرکدام راهی برای اندیشیدن به چگونگی سامان‌یابی اجتماعی زندگی‌ها فراهم می‌آورد (الدر و همکاران، ۲۰۰۳: ۱) خط‌سیرهای اجتماعی^۴: عبارت‌اند از مسیرهای تحصیل، کار، تشکیل خانواده و... که افراد و گروه‌ها در جامعه می‌پیمایند. این مسیرها اغلب تحت نیروهای تاریخی و نهادهای اجتماعی ساختار پذیرفته‌اند. افراد معمولاً مسیرهای زندگی خود را براساس الگوهای نهادینه تنظیم می‌کنند؛ ۲) مسیر^۵: عبارت است از توالی نقش‌ها و تجربه‌ها و خود از گذارها ساخته شده است؛ ۳) گذار^۶: یعنی تغییر در منزلت^۷ یا نقش اجتماعی؛ مستقل شدن از خانواده، پدر یا مادرشدن، و بازنشسته‌شدن مثال‌هایی از گذار هستند؛ ۴) دیرش^۸: زمان میان دو گذار؛ دیرش‌های طولانی موجب افزایش پایداری رفتاری می‌شوند و برعکس؛ ۵) نقاط چرخش: عبارت‌اند از دگرگونی‌های بنیادین ذهنی یا عینی در سمت‌وسوی زندگی شخص؛ بازگشت به مدرسه در میانسالی نمونه‌ای از یک نقطهٔ چرخش است.

این مفاهیم ماهیت گذرای زندگی را بازمی‌تابانند. برای درک این زمینه‌های گذرا و دگرگون‌شوندهٔ زندگی باید به موضوع سن، رشد و پیوندهای متغیر آن‌ها با زمان پرداخت.

۳-۳. زمان و دورهٔ زندگی

در مطالعهٔ تحولات دوران زندگی سه عامل را باید از هم تفکیک کرد: اثر سن^۹، اثر نسل^{۱۰} و اثر زمانه^{۱۱}: بعضی خصلت‌های افراد اقتضای «سن» است و برخی دیگر، ناشی از تفاوت در «نسل». افراد در مقاطع سنی مختلف صفات، احساسات، خواسته‌ها و رفتارهای متفاوتی دارند. این، اثر سن^{۱۲} است، اما برای نمونه کسی که در کودکی و نوجوانی، اولین خاطرات مؤثرش در تجربهٔ انقلاب شکل گرفته، از جهان خود و اتفاقات آن درک و دریافتی متفاوت دارد با کسی که اولین خاطرات مؤثرش را

1. Timing
2. Linked Lives
3. Agency
4. Social Pathways
5. Trajectories
6. Transitions
7. State
8. Duration
9. Age Effect
10. Cohort Effect
11. Period Effect
12. Age Effect

تجربه جنگ شکل داده و از انقلاب هیچ خاطره‌ای ندارد. این اثر نسل^۱ است. اثر نسل یعنی تفاوت‌های سنی که ناشی از متولدشدن در زمانه‌های مختلف و برخورداری از تجربه‌های متفاوت است (گلن^۲، ۲۰۰۳: ۴۶۵). رخدادهای مختلف فرد را با بافتار اجتماعی پیوند می‌زند و خودآگاهی مشترک یا ذهنیت جمعی می‌سازد که شخصیت‌های فردی افراد را با دیگرانی که تجربه‌های مشترک دیگری داشته‌اند متفاوت می‌سازد. در نتیجه هرکس معنا را از طیفی از رخدادهای مختلفی برمی‌سازد که در زندگی خود تجربه می‌کند (کوهلر و هوستلر، ۲۰۰۳: ۵۵۸).

«نسل» سن را با زمان تاریخی پیوند می‌دهد. تحولات تاریخی برای افرادی که در مرحله‌های متفاوتی از زندگی قرار دارند، دلالت‌های متفاوتی دارد. افراد با سنین مختلف، تجربیات و منابع مختلفی را با خود به موقعیت می‌آورند و در نتیجه به نحوی متفاوت با شرایط جدید رودررو می‌شوند. زمانی که تحولات تاریخی، زندگی‌های گروه‌های نسلی متوالی را از هم متمایز می‌کند، «اثر نسل» به‌وجود می‌آید؛ برای مثال بچه‌های بزرگ‌تر و بچه‌های کوچک‌تر، به شکل‌های متفاوتی از تنش‌های بحران اقتصادی آسیب می‌بینند (الدر و همکاران، ۲۰۰۳: ۹).

«اثر زمانه»^۳ عامل مهم دیگری است که فراتر از ویژگی‌های افراد، ساختار زندگی‌نامه را متأثر می‌سازد. «زمانه» یعنی معناهای اجتماعی مشترکی که در یک دوره زمانی میان همگان منتشر است یا شیوه‌های مشترک مواجهه با رخدادهای اجتماعی در یک دوره زمانی خاص (کوهلر و هوستلر، ۲۰۰۳: ۵۵۸). اثر زمانه نه به سن ربط دارد و نه نسل. چیزی است مشترک در میان همه سنین و اعضای همه نسل‌ها در یک دوره زمانی واحد.

۳-۴. زمانه و ساختار زندگی‌نامه

در ادامه بر اثر زمانه بر تحول زندگی‌نامه‌ها تمرکز می‌کنیم. اثر زمانه بر دوره زندگی فقط جزئیاتی مانند طول و ترتیب و تعداد گذارها و مسیرها و دیرش‌ها یا تجربه‌های متفاوت زندگی برای مردمان دوره‌های مختلف را دربر نمی‌گیرد؛ معنای کلی خود دوره زندگی را هم شامل می‌شود. «سن» یک برساخت فرهنگی-اجتماعی است با ابعاد ذهنی و عینی که طی تحول جوامع، دگرگون می‌شود (دورلیتینه^۴، ۲۰۱۳). رویکردهای نظری مختلف، زمانه‌های مختلف را به شکل‌های مختلفی دسته‌بندی کرده‌اند؛ برای مثال تفکیک به دوره‌های سنتی، مدرن و پسامدرن (لیوتار، ۱۳۹۵) یا مدرنیته متأخر (گیدنز ۱۳۹۳) یا مدرنیته سیال (باومن، ۱۳۹۳)، دوره‌بندی پیشاصنعتی، صنعتی و پساصنعتی (بروکنر^۵ و مهیر^۶، ۲۰۰۵)، دوره‌بندی پیشاصنعتی، سرمایه‌داری و نئولیبرال (گستره وسیعی از متفکران از فوکو، ۱۳۹۹ تا هاروی، ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹)؛ دوره‌بندی پیشامدرن، امپریالیسم، امپراتوری (هارت و نگری، ۲۰۰۰)، تفکیک دوره‌های سنتی، استعمار و پساستعمار (برای نمونه ر.ک: کلارک^۷، ۲۰۲۲؛ اولیور^۸، ۲۹۱۶) و از این قبیل. در ادامه شرح داده می‌شود که در قالب برخی از این دسته‌بندی‌ها، تفاوت ساختار زندگی‌نامه چگونه توضیح داده می‌شود.

1. Cohort Effects
2. Glenn
3. Period Effects
4. Agnè Dorelaitienè
5. Bruckner
6. Mayer
7. Clarck
8. Olivar

۳-۴-۱. **زندگی نامه در زمانه پیشامدرن:** از دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ در مطالعات «سازمان اجتماعی و زمانی زندگی» دوره زندگی به دو نوع سنتی و مدرن دسته‌بندی می‌شد (بروکنر^۱ و مئر^۲، ۲۰۰۵: ۲۸). در دوره پیشامدرن نظام اجتماعی سلسله‌مراتبی است، قواعد تنظیم‌گر زندگی روزمره عرف و سنت قبیله-اجتماع است. فرد بالغ مشخصه هویتی مختص به گروه سنی خود ندارد. او خود را متعلق به کلیت اجتماعی می‌داند و پیرو سنت‌های دیرپای اعضای کهنسال جامعه است. میان کودکی و بزرگسالی، مقطعی به نام جوانی وجود ندارد. خانواده گسترده و اجتماع روستایی یا قبیله‌ای، ساختار سن را به‌طور دقیق تعیین می‌کند و مناسک گذاری که در عبور از هر مقطع سنی به مقطع دیگر هست، به فرایند اجتماعی شدن ساختار می‌دهد (دورلیتینه^۳، ۲۰۱۳). تولد، بلوغ، ازدواج و مرگ مهم‌ترین مقاطع زندگی هستند. لابه‌لای این‌ها البته مقطع‌های فرعی‌تری هم می‌توان سراغ گرفت، مثل بچه‌دار شدن. ثبات یا کندی تغییر ساختارهای اجتماعی و فرهنگی سبب می‌شود نسل‌هایی که مراحل سنی مختلف را طی می‌کنند، در معرض تجربه‌های مشابهی قرار داشته باشند (همان).

۳-۴-۲. **زندگی نامه در زمانه مدرن:** در دوران مدرن، مسیرهای زندگی متنوع‌تر و متفاوت‌تر است. با این‌حال می‌توان مسیرها و دوره‌هایی کلی را تصور کرد که احتمالاً بیشتر افراد مدرن آن‌ها را سپری خواهند کرد: زندگی در خانه، رفتن به مدرسه، رسیدن به استقلال مالی، ازدواج، بچه‌دار شدن و بازنشستگی (سیلوا^۴، ۲۰۱۱).

از یک منظر دوران مدرن را نیز به دو دوره صنعتی و پسا صنعتی‌گرایی^۵ تفکیک می‌کنند و تفاوت مفهوم دوره زندگی در دو دوره را با به‌کارگیری سه زوج-مفهوم توضیح می‌دهند: نهادیافتگی^۶ و نهادزدایی^۷، استانداردسازی^۸ و استانداردزدایی^۹، و تمایزیابی^{۱۰} و تمایززدایی^{۱۱}. در هر کدام از این دوگانه‌ها، اولی خصیصه دوران صنعتی و دومی خصیصه دوران پسا صنعتی است (بروکنر^{۱۲} و مهیر^{۱۳}، ۲۰۰۵).

نهادیافتگی: در دوره صنعتی، دوره زندگی، بخشی از نظم زندگی است که در معرض نظام کار صنعتی قرار دارد و «نهادیافته»^{۱۴} است (همان: ۳۲). نهادیافتگی دوره زندگی یعنی تعریف سازمان زمانی یا اجتماعی زندگی‌های انسانی از طریق قواعد سازمانی، قانونی یا هنجاری. فرایندهایی که نهادیابی از طریق آن‌ها شکل می‌گیرد عبارت‌اند از مراحل ماندن ازدواج، تحصیلات و بازنشستگی یا گذارهایی از قبیل ترک تحصیل، یا ورود یا خروج از شغل. استاندارد شدن: عبارت است از فرایند هرچه عام‌تر و جهان‌شمول‌تر شدن رخدادهای خاص زندگی و توالی‌های آن‌ها یا یکدست‌تر شدن زمان بندی‌شان.

1. Bruckner
2. Mayer
3. Agnè Dorelaitienè
4. Silva
5. Post-industrialism
6. Institutionalization
7. De-institutionalization
8. Standardization
9. De-standardization
10. Differentiation
11. De-Differentiation
12. Bruckner
13. Mayer
14. Institutionalized

تمایزیابی: یعنی فرایند افزایش شمار مرحله‌های متمایز در طول زندگی. تقسیم دوره‌ها به مهدکودک، ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و دانشگاه یا افزایش تعداد تغییر شغل در طول زندگی افراد.

پیش‌بینی‌پذیری: زندگی‌ها پیش‌بینی‌پذیرتر شده‌اند؛ چرا که با ارتقای استانداردهای زندگی و افزایش حمایت دولت‌های رفاه، چرخه‌های محرومیت^۱ از بین رفته است؛ رخدادهایی که موجب انتقال از کودکی به جوانی می‌شوند جهان‌شمول‌تر شده‌اند و کمتر دچار دگرگونی‌های سنی می‌شوند.

فرایندهای متعددی در نهادمندتر شدن، استانداردتر شدن و پیش‌بینی‌پذیرتر شدن زندگی‌ها در دوران مدرن دخالت داشته‌اند. اول آنکه گسترش آموزش و پرورش از ابتدایی به دبیرستان و دانشگاه، جوانان را در سطح‌های مختلف به‌سوی بازار کار سوق داده و از بی‌ثباتی جست‌وجوی شغل کاسته است. دوم، سازمان‌های کار گسترده‌تر، اتحادیه‌های بازرگانی قوی‌تر و رواج فرایندهای شغل‌های یقه‌سفید سبب شده تا شیوع و دوام زندگی‌های کاری که «دوران خدمت»^۲ خوانده می‌شوند افزایش یابد و پایداری شغلی بیش‌تر شود. رشد اقتصادی و ارتقای ساختار شغلی، به جابه‌جایی‌های شغلی داوطلبانه و تحرک رو به بالا، در مقایسه با جابه‌جایی‌های ناخواسته افقی یا روبه‌پایین پیشین کمک کرده است. سوم، دولت رفاه گونه‌های تازه‌ای از وضعیت‌ها و رخدادهای نهادینه کرده است؛ از قبیل مرخصی استعلاجی، مرخصی زایمان، مرخصی نگهداری از کودک و تأمین پیوستگی زندگی با جذب ضربه کاهش درآمد ناشی از رخدادهای نامنتظره مانند بیکاری، بیماری یا کهنسالی. درنهایت امنیت بالا در درآمد و کارایی و بهبود وضعیت کار، به ازدواج زودهنگام و افزایش تعداد فرزندان کمک کرده است (همان: ۲۹).

برخی این تصویر ثبات، استاندارد شدن و پیش‌بینی‌پذیری را اغراق‌آمیز می‌پندارند و آن را نه دقیق می‌دانند و نه متکی به داده‌های تجربی (بروکنر و مهیر، ۲۰۰۵: ۳۱). به‌نظر منتقدان الزامی ندارد همه فرایندهایی که مشخصه دوران جدید دانسته می‌شوند، با هم رخ دهند و در جهت یکسانی حرکت کنند. هریک از این ویژگی‌ها از دیگری مستقل است و صرف‌نظر از وضعیت سایر ویژگی‌ها می‌تواند رخ دهد یا رخ ندهد؛ یا ترکیبی از ویژگی‌های مختلف ممکن است اتفاق بیفتد. ممکن است نهادی شدن با استانداردزدایی ترکیب شود یا تکثرگرایی با استانداردسازی همگام شود (همان: ۳۴).

۳-۴-۳. زندگی‌نامه در مدرنیته جدید: مدرنیته جدید به شیوه‌های مختلف صورت‌بندی و به عناوین متفاوتی نامیده شده است: پساصنعتی، جهانی شدن، مدرنیته متأخر، پسامدرن و مدرنیته سیال. زندگی‌ها نیز در مدرنیته جدید در دیدگاه‌های نظری مختلف، به شکل‌های گوناگون توضیح داده می‌شود.

جهانی شدن یکی از مفاهیم تحلیلی است که در ورود به دوران جدید بسیار رایج شده بود. جهانی شدن از یک سو موجب برابری بیشتر، امکان‌های بیشتر برای انتخاب، فرصت‌های شغلی بیشتر و فرصت‌های زندگی متنوع‌تر و از سوی دیگر تشدیدکننده نابرابری‌ها و اضطراب‌ها دانسته شده است. از یک سو عامل افزایش شباهت جوامع مختلف و یکسانی بیشتر دانسته شده و از سوی دیگر عقیده بر آن است که اثرات آن در مسیر رسیدن به جوامع مختلف، در گذر از نهادهای محلی فیلتر می‌شود و این نهادها خود مولد نابرابری‌اند (بوخ‌هولز^۳ و همکاران، ۲۰۰۹).

در رویکردی که دوران مدرن را به صنعتی و پسا صنعتی تفکیک می‌کند، دوره پسا صنعتی دوره استانداردزدایی، نهادزدایی و تمایززدایی است (بروکنر و مهیر، ۲۰۰۵). گفته می‌شود از اواخر دهه ۱۹۸۰ انبوهی از مشاهدات خلاف استانداردهای دیده می‌شود. دگرگونی فراگیر ارزش‌های جوانی (به نقل از اینگلهارت^۱، ۱۹۷۷) از اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل ۱۹۷۰ شیوه‌های سازمان‌دهی زندگی خصوصی افراد را دگرگون کرده است. در کنار این وقایع، گسترش نظام آموزشی و تورم مدرک آموزشی، یکپارچگی بازار کار را تهدید کرده یا به تأخیر انداخته است؛ تا جایی که برخی نهادهای آموزشی را «سالن انتظار» خوانده‌اند. جنبش‌های زنان که زنان را به پیگیری تحصیل و کار مستقل از تشکیل خانواده ترغیب کرده و پیامدهای شوک نفتی ۱۹۷۳ که به بازارهای کار و آموزش ضربه زده و نتیجه‌اش هرچه طولانی‌تر و پیچیده‌تر شدن فرایند دستیابی به اعتبار شغلی و حرفه‌ای و رسیدن به کار سودآور بوده است، از دیگر ویژگی‌های این دوره است.

همه این‌ها در بستری از افزایش حمایت‌های دولت رفاه رخ داده که همچنان سبب افزایش درآمد واقعی شده، شرایط مادی والدین را بهبود بخشیده و موجب شده فرزندان هزینه بیشتری صرف تحصیل کنند، شیوه‌های شخصی خود را در زندگی آزمایش کنند و هدف‌های شخصی خود را دنبال کنند. این ملغمه غریب از تغییرات ارزشی و فرصت‌ها و فشارها است که در پشت اصطلاحاتی از قبیل نسل «به تعویق افتاده»^۲، «فردی شده»^۳ یا «چهل تکه»^۴ نهفته است. ازدواج و بچه‌دار شدن دیر هنگام، پیدایش واحدهای غیرازدواجی^۵، طلاق، ازدواج دوباره و در کنار این‌ها افزایش ادعاهای خودمختاری و خودشکوفایی^۶ که بازتاب خروج از خانه پدری و مستقل شدن از والدین است، مهم‌ترین این پیامدها است. نهادزدایی، استانداردزدایی و تمایززدایی نتیجه این وضعیت است (بروکنر و مهیر، ۲۰۰۵).

نهادزدایی به معنای آن است که مرحله‌ها، رخدادها و گذارها که در دوره‌های گذشته به روشنی تفکیک شده بودند، اکنون بازادغام شده^۷ یا در هم آمیخته‌اند^۸؛ برای نمونه کار و تحصیل به جای آنکه مرحله‌هایی کاملاً جداگانه از زندگی باشند، هرچه بیشتر هم‌زمان و هم‌گام می‌شوند.

استانداردزدایی یعنی کیفیت‌ها و رخدادهای زندگی و توالی وقوع آن‌ها می‌تواند به تجربه‌هایی تبدیل شود که یا مشخصه بخش هرچه کوچک‌تری از جمعیت شوند یا در مقاطع سنی متفاوت و با زمان‌های مختلف رخ دهند. تفاوت در تاریخ ازدواج، زمان بچه‌دار شدن، زمان ورود به دانشگاه و مدت دانشجویی نمونه‌هایی از استانداردزدایی از دوره زندگی در دنیای امروز است.

تمایززدایی یا «تکثرگرایی»^۹ فرایند پیوندیابی دوره‌هایی از زندگی است که پیش‌تر از هم تفکیک شده بودند. اصطلاح تمایززدایی به بعد ناهم‌زمانی^{۱۰} یک رشته از کیفیت‌های زندگی ارجاع دارد، اما تکثرگرایی معمولاً برای ارجاع به افزایش شماری از حالت‌ها یا شکل‌های فعالیت هم‌زمان^{۱۱} در یک جمعیت معین یا حتی یک فرد معین به کار می‌رود. افزایش واحدهای غیرازدواجی، افزایش شمار

1. Inglehart
2. Postponed Generation
3. Individualized
4. Patchwork
5. Non-marital unions
6. Self-realization
7. Reintegrated
8. Fused
9. Pluralization
10. Diachronous
11. Synchronous

طلاق، افزایش شمار مادران تنها و چندشغله‌بودن مثال‌هایی از وضعیت تکثرگرا است. مجموعه این تغییرات، به معنای پیچیده‌شدن مفهوم «چرخه زندگی»، پیش‌بینی‌ناپذیر شدن مراحل زندگی و سیال شدن مرزهای میان مراحل است. امروز از زمان تحلیل بروکنر و مهیر، که تفکیک صنعتی-پساصنعتی را صورت‌بندی کردند، نزدیک به بیست سال می‌گذرد. در این مدت مفاهیم جدیدی برای توضیح وضعیت جدید پرداخته شده و خود زمانه نیز دست‌خوش تغییرات بیشتر شده است. دوره‌ای که بروکنر و مهیر پساصنعتی می‌نامیدند، یعنی انتهای قرن بیستم، دوره‌ای است که دولت رفاه، گرچه در اواخر کار خویش است اما هنوز کار می‌کند یا اثرات آن باقی است و سهم مهمی در شکل‌دهی به ویژگی‌های این دوران دارد. در بیست سال اخیر دولت-رفاه زوال یافته و اثرات نظام اقتصادی-اجتماعی پس از آن به‌حدی خود را نشان داده که بتواند موضوع نظریه‌پردازی‌های جدید قرار گیرد. یکی از مهم‌ترین مفاهیم جدید برای توضیح وضعیت امروز، مفهوم پرتکرار نئولیبرالیسم است.

۳-۵. زمانه و زندگی نئولیبرال

براساس نظریه نئولیبرالیسم، آزادسازی مهارت‌های کارآفرینی فردی در چارچوب نهادی بازار آزاد و حقوق مالکیت خصوصی قوی، رفاه بشر را به بهترین نحو تأمین می‌کند. اما نئولیبرالیسم به‌هیچ‌وجه صرفاً یک پروژه اقتصادی نیست که بر افراد هیچ اثری نگذارد. «مالی‌سازی^۱ همه‌چیز» مستلزم چیزی بیش از آن است. گسترش دامنه بازار آزاد به تمام حوزه‌های زندگی، ذهنیت افراد را نیز تغییر می‌دهد. یک مدل اقتصادی کارآفرینانه نیازمند آن است که خود افراد به‌عنوان کارآفرین شکل داده شوند؛ نه صرفاً در محل کار، بلکه در هر حوزه‌ای از زندگی (کلارک و پاول، ۲۰۱۹: ۳ و ۴). نئولیبرالیسم یک نظام انضباطی است که جمعیت‌های تابع را مبتنی بر یک جامعه بازارمحور تنظیم می‌کند و از سطح سیاست‌گذاری‌های کلان تا سطح تصمیمات شخصی، منطق بازار را منطق طبیعی تصمیم‌گیری در زندگی می‌سازد (شرام^۲ و پفلوفسکای^۳، ۲۰۱۸: شانزده)؛ بنابراین نئولیبرالیسم، فراتر از مجموعه دستورالعمل‌های اقتصادی، نوعی «خلق» یا «روحیه خاص حاکم» بر زمانه ما است (همان: پانزده). می‌توان از «روحیه نئولیبرال»^۴ سخن گفت؛ چنان‌که وبر (۱۳۹۰) از روحیه سرمایه‌داری سخن به میان آورد.

متفکران روشنگری «خود»^۵ را امری عقلانی، خودمختار و انتخاب‌گر می‌دیدند، اما از چهار دهه پیش «انتخاب‌ها» از خلال فعالیت‌های مصرف‌کنندگان سرمایه‌داری شکل گرفته است؛ چنان‌که فوکو معتقد است انتخاب عقلانی مدنظر روشنگری همواره درون مناسبات اقتصادی‌ای جا داشته که در آن، ایده‌های معاوضه و مبادله طبیعی‌سازی می‌شده، اما در گذار به نئولیبرالیسم، معاوضه و مبادله جای خود را به رقابت داده است که شرایط لازم برای آن، شرایطی مصنوعی است که دولت باید فراهم کند. در نئولیبرالیسم به‌جای مبادله کار با کالا، کارگر سرمایه انسانی خود را پرورش می‌دهد تا برای درآمد بیشتر سرمایه‌گذاری کند. تصویر سوژه انسانی رقابت‌جو از دغدغه‌های سیاستمداران برای ایجاد اقتصاد بازار آزاد است که در آن، تمرکز بر فعالیت کارآفرینانه و اقتصاد خصوصی و تمام فعالیت‌ها -از جمله سلامت و آموزش- از منظری اقتصادی شکل می‌گیرد (کلارک و پاول، ۲۰۱۹: ۳-۴).

1. Financialisation
2. Schram
3. Pavlovskaya
4. Neoliberal Ethics
5. Self

گذار از لیبرالیسم به نئولیبرالیسم مقارن است با گذاری در منطق تأسیس اشکال خودبودگی^۱ و حکومت‌مندی^۲؛ گذار از منطقی که حول حقوق و مالکیت شکل گرفته به منطقی که حول مخاطره و امنیت ساخته شده است (برای نمونه‌ای از توضیح این گذار، ر.ک: آگامبن، ۱۳۹۵). این تغییر در هژمونی جهانی، ساختارهای احساسات و ذهنیت‌های زیسته^۳ را تغییر می‌دهد و شیوه‌های تخیل و تجربه اجتماعی را متحول می‌سازد. نظم‌های نوظهور کار و زندگی، ساخت‌یابی‌های زمان را دگرگون می‌کند (تادیار^۴، ۲۰۱۳). درک دوره زندگی در این دوران برای افشا و به‌چالش کشیدن برخی از اصول کلیدی نئولیبرالیسم ضروری است.

زوال همبستگی جمعی و فروپاشی اجتماع سیاسی، ذره‌گرایی، سلطه روایت‌های خودبودگی و انتخاب و عقلا نیت فردی (دونالد^۵، ۲۰۱۹: ۱۹)، موفقیت‌گرایی، رقابت‌گرایی، سیالیت (یون^۶، ۲۰۱۴)، دانشگاه‌محوری و اکنون‌محوری خصیصه‌های اصلی زندگی‌نامه نئولیبرال‌اند. رویکردهای انتقادی به سرمایه‌داری و به اخیرترین نوع آن، نئولیبرالیسم، معمولاً از منظرهای کلان، برای مثال (و به‌ویژه) از منظر اقتصاد سیاسی به موضوع می‌پردازند. طرح مسئله در سطح خرد تجربه‌های شخصی و زندگی‌های فردی در این رویکردها غریب می‌نماید. اما قدرت نئولیبرالیسم صرفاً ناشی از مجموعه‌ای از ساختارهای بیرونی نیست، بلکه چیزی است که درون تجربه‌های فردی زیسته می‌شود. ادعای مارگارت تاچر که «هیچ آلترناتیوی وجود ندارد»^۷ قدرت نئولیبرالیسم را نه تنها در شکل‌دادن به نهادها و اقتصادها، بلکه در شکل‌دادن به درک خود^۸ بازتاب می‌دهد. این احساس عمومیت دارد که راه اقتصاد بازار، راه «طبیعی» درک ما از خودمان و تعامل ما با جهانمان است. نئولیبرالیسم دقیقاً به دلیل توانایی‌اش در شکل‌دادن و برساختن همه جوانب زندگی مؤثر است و این زمانی روشن خواهد شد که بینیم زندگی کردن خلاف باورهایی که برایمان به اندازه‌هایی که تنفس می‌کنیم طبیعی است، چه حسی دارد (کلارک و پاول، ۲۰۱۹: ۷).

شاید مهم‌ترین پیامد نئولیبرالیسم برای زندگی فردی ایجاد حس تفاوت و تمایز باشد. حسی که با زوال همبستگی جمعی و فروپاشی اجتماع سیاسی پیوند دارد. در عصر جدید، عصر سرمایه‌داری ارتباطی^۹ و فردگرایی دستوری^{۱۰}، یک فرمان به شیوه‌های مختلف همه‌جا در گردش است: «شما منحصر به فرد هستید». افراد مدام تشویق می‌شوند «خاص‌تر» باشند. ما در فرایندهای خودآموزی یاد می‌گیریم بر تمایز خود با بشاریم: هیچ‌کس مثل من نیست. ایده «مراقبت از خود» هم نشانه شکست جمعی است - چرا که امنیت اجتماعی رها می‌شود تا فروپاشد- و هم نشانه فروبستگی اقتصادی است - زیرا در رقابت شدید در بازار کار گزینه‌ای نداریم مگر اینکه مدام روی خودمان کار کنیم فقط برای آنکه ادامه دهیم. اما در این فضا دستور «به‌تنهایی پیش برو»^{۱۱} چنان بی‌وقفه تکرار می‌شود که ایده مراقبت از خود به‌جای آنکه نشانه شکست جمعی یا فروبستگی اقتصادی باشد، اهمیتی سیاسی می‌یابد. در فضایی که باید خودمان همه‌چیز را بفهمیم، تصمیم بگیریم و بیان کنیم، اجتماع سیاسی چیزی جز نوستالژی‌ای برای یک همبستگی ناممکن در زمانه‌ای متفاوت تعبیر نمی‌شود. این ایده موج دوم فمینیسم که «شخصی سیاسی است»، به این ایده وارونه تبدیل شده

1. Personhood
2. Governmentality
3. Lived Subjectivities
4. Tadiar
5. Donald
6. Yoon
7. TINA: There Is No Alternative
8. Self-Understanding
9. Communicative Capitalism
10. Commanded Individuality
11. Do-it-yourself

است که «سیاسی شخصی است»: موضوع به «من» چه ربطی دارد؟ فردگرایی هیچ‌گاه تا این حد شدید و تقلیل‌یافته نبوده است. از دهه ۱۹۷۰ به بعد فشار عظیمی به فردیتی وارد می‌شود که به بازمانده‌ای تبدیل شده که باید همه بار مسئولیت نهادها و همبستگی‌های فروپاشیده را به‌تنهایی به دوش بکشد. فرایندهای سرمایه‌داری از یک سو فرد را به‌عنوان واحد بنیادین سرمایه‌داری ارتقا داده‌اند و از سوی دیگر نهادهای همبستگی را که این واحد به آن‌ها وابسته است فروپاشانده‌اند (دین، ۲۰۱۹: ۳).

پیامد روایت متفاوت‌بودن و خاص‌بودن «موفقیت‌گرایی» است که شاید بنیادی‌ترین ویژگی زندگی‌نامه‌نویس‌بیرال باشد. در زیست‌نئولیبرال «آرزو» (خواست فردی) به جای «آرمان» (خواست جمعی) می‌نشیند و «موفقیت» (خوشبختی فردی)، جای «پیروزی» (خوشبختی جمعی) را می‌گیرد. زبان موفقیت و شکست نقش مرکزی در شکل‌دادن به ساجکتیویته نئولیبرال ایفا می‌کند. سوژه کارآفرین سوژه‌ای موفق^۲ است. امکان زندگی معنادار در دستاوردهای فرد نهفته است. دستاورد، شاخص زندگی خوب است. این امر افراد را به دو دسته برندگان و بازندگان تقسیم می‌کند: کسانی که مهارت‌های لازم برای زندگی موفق را کسب کرده‌اند و کسانی که در این راه شکست خورده‌اند (کلارک و پاول، ۲۰۱۹: ۱۱).

غلبه روایت موفقیت، شاغل‌شدن یا ورود به بازار کار را به نقطه عطف بنیادین دوره زندگی نئولیبرال تبدیل می‌کند. فرد انسانی همیشه و همه‌جا براساس توانایی‌اش در واردشدن یا نشدن به جهان کار تعریف می‌شود. کارکردن -هم در زندگی شخصی و هم عمومی- از آن‌رو شاخص زیست خوب تلقی می‌شود که «موفقیت» به معنای «موفقیت اقتصادی» است و مبتنی است بر تقدیس رقابت‌جویی در پرورش خودها به‌عنوان رقیبان یکدیگر؛ یعنی خود موفق به بهای شکست دیگری حاصل می‌شود (همان: ۶).

روایت کارمحور از تجربه انسانی، چرخه زندگی نئولیبرال را شکل می‌دهد و حول محوریت کار، به‌عنوان نقطه عطف اصلی چرخه زندگی نئولیبرال، نقاط گذار قبلی و بعدی شکل می‌گیرد: رفتن به مدرسه (مرحله آمادگی برای کار)، تحصیلات دانشگاهی (مرحله آمادگی برای کار)، ورود به کار (کارگر سازش‌پذیر)، بیماری (توقف کار)، مرگ (زندگی پس از کار). کار، هم عرصه شکل‌گیری هویت است و هم راه اصلی دستیابی به زندگی «موفق» (همان: ۱۱).

چنان‌که دیده می‌شود، مرکزیت‌یافتن کار در چرخه زندگی، ورود به دانشگاه را به یک مقطع مهم تبدیل می‌کند. فرد وقتی مجبور باشد بهره‌وری اقتصادی داشته باشد تا بتواند به شهروندی کامل تبدیل شود، ورود به دانشگاه به یک نقطه عطف در روایت موفقیتش تبدیل می‌شود. امروزه در دنیایی که به‌لحاظ اقتصادی ناپایدار^۳ است، دانشگاه گذرنامه ضروری برای ورود به امنیت اقتصادی است. در چنین شرایطی است که تقاضا برای ورود به دانشگاه بالا می‌رود. در چارچوب الگوی نئولیبرال موفقیت، دانشگاه‌نرفتن نه یک انتخاب که یک شکست است. وسواس موفقیت با دانشگاه به پایان نمی‌رسد، بلکه به زندگی کاری هم بسط می‌یابد و حتی تا دوره پس از دوران کار، دوران کهنسالی و تا خود مرگ هم ادامه دارد.

کهنسالی در منطق نئولیبرال، مقطعی مسئله‌دار است. از یک سو بر اثر نئولیبرالیزه‌شدن دوره زندگی، تمام سنین براساس نسبتشان با کارآفرینی سنجیده می‌شوند. در نتیجه دوران پیری دوره‌ای مسئله‌دار محسوب می‌شود. پیر به عجزه تبدیل می‌شود؛ نماد هر چیزی که در مدرنیته متأخر ترس‌خورده و انکارشده است (پیکارد^۴، ۲۰۱۹). از سوی دیگر دوره نئولیبرال دوره ساخت روایت «پیری موفق» است. اگر چرخه زندگی در دوران پیشامدرن تکرارشونده و گذشته‌محور، و در دوران مدرن پیش‌رونده و آینده‌محور است، می‌توان گفت

1. Dean
2. Achieving Subject
3. Precarious
4. Pickard

چرخه زندگی در دوران نئولیبرال اکنون محور است. در چارچوب این حال محوری و تمرکز بر سرمایه‌گذاری بر اکنون و نادیده‌گرفتن آینده، کهنسال ترغیب می‌شود خود را باهوش و کارآفرین بداند (شیمونی^۱، ۲۰۱۸). اگر از این ایده که «زندگی خوب زندگی موفق است» در زمان به عقب بازگردیم، متوجه خواهیم شد که چقدر عجیب است که چگونه چنین نگاهی تمام زندگی و تجربه بشری را شکل داده است (کلارک و پاول، ۲۰۱۹: ۶).

به این ترتیب زندگی‌نامه نئولیبرال را چهار مرحله «مدرسه، دانشگاه، کار، بازنشستگی و مرگ» شکل می‌دهد. توجه به این چهار مرحله زندگی نئولیبرال روشن می‌کند که ایده‌ها و رویه‌های اقتصاد بازار بدون محدودیت، به چه نوع خاصی از فرد نیاز دارد. ردیابی این شکل‌یابی سیاسی هویت می‌تواند مشکل‌تر از ردیابی آن چیزی باشد که یک رژیم تمامیت‌خواه بر سر فرد می‌آورد؛ چرا که خلاف ساختارهای آشکار سرکوب در نظام‌های تمامیت‌خواه، ادعاهای به‌ظاهر مهربانانه جامعه «آزاد» (لیبرال)، دیدن شیوه‌های محدودشدن تجربه را در چنین جوامعی دشوار می‌کند (همان: ۷).

۴. بحث و نتیجه‌گیری

جامعه‌شناسی خصوصاً با تلاش‌های دورکیم، جامعه یا امر اجتماعی را به‌عنوان چیزی فراتر از زندگی‌های فردی به موضوع مطالعه علمی تبدیل کرد. در دوره پدران بنیان‌گذار و تا جنگ جهانی دوم، جامعه‌شناسی که عمدتاً در اروپا نشو و نما داشت، علم مطالعه پدیده‌های کلان اجتماعی بود. حتی چهره‌ای مانند وبر که به‌عنوان جامعه‌شناس خرد شناخته می‌شود، به خود زندگی و مسیرهای آن نمی‌پردازد. پس از جنگ جهانی دوم با ظهور جامعه‌شناسی آمریکایی بود که حدود سه دهه، مطالعه رفتارهای فردی، زندگی‌ها و زندگی‌نامه‌ها در مکاتبی مانند کنش متقابل نمادین و روش‌شناسی مردمی به موضوع مطالعه تبدیل شد. پرداختن به زندگی‌های فردی در این دوران رویکردی آسیب‌شناسانه داشت و بخشی بود از همکاری جامعه‌شناسی آمریکایی در حل مسائل اجتماعی، خصوصاً آسیب‌های شهری مانند بزهکاری و حاشیه‌نشینی.

با عبور از دهه ۱۹۶۰ و جان‌گرفتن دوباره جامعه‌شناسی اروپایی، جامعه‌شناسی‌های خرد دوباره به حاشیه رفت. جریان‌های علوم اجتماعی اروپایی مانند ساختارگرایی و پسا‌ساختارگرایی در اروپا از اساس کلان‌نگر بودند. رویکردهای دیگری نیز که ظهور کرد با نام تلاش برای تلفیق خرد و کلان، در عمل امور جزئی از قبیل زندگی‌های فردی را از دستور کار کنار می‌گذاشتند. دیدگاه‌های چهره‌هایی مانند بوردیو در فرانسه و گیدنز در انگلستان نمونه‌های چنین رویکردهایی هستند.

در گذشته، در دوره اقتصاد کینزی، هم اقتصاد و هم سیاست، به امر جمعی تعهدی داشتند که به آن‌ها حد می‌زد و اجازه نمی‌داد منطق اقتصاد (سود) و منطق سیاست (خشونت) در ناب‌ترین صورت خود عمل کند. امر جمعی در قالب احزاب، اتحادیه‌های صنفی، سمن‌ها و جنبش‌های اجتماعی قدرتمند بود. این قدرت جمعی توازنی میان امر اقتصادی، امر سیاسی و امر اجتماعی برقرار می‌ساخت و هر سه را به‌هم‌پیوسته و دوبه‌دو در خدمت یکدیگر می‌گذاشت. از دهه ۱۹۸۰ و چرخش پسا‌کینزی در اقتصاد، خود امر اجتماعی دچار چرخشی شد. فروپاشی امر جمعی یکی از مهم‌ترین وجوه این چرخش است که با آن، امر اقتصادی به منطق ناب خود یعنی «سود» و امر سیاسی به منطق ناب خود یعنی «خشونت» محدود شد. تأکید بیش‌ازحد بر فرد و امر فردی، و نیز تبدیل فرد به یگانه‌قهرمان زندگی اجتماعی، بروزی از فروپاشی امر جمعی است.

امروزه فرد خود را با میانجی اجتماع هم‌نوعان و هم‌سرنوشتان نمی‌شناسد. فرد در پیوند با دیگری‌ها و به‌عنوان عضوی از یک پیکره ساخته نمی‌شود. در ساخته‌شدن فرد، میانجی اجتماع هم‌نوعانی که عشق و دوستی آن‌ها را به هم پیوند می‌زند از میان رفته است. فرد امروزی بریده از تاریخ و بریده از اجتماع، خود را با فرورفتن در ذهن خود و فرورفتن در بدن خود، با فراموش کردن گذشته خود و اطرافیان خود، از طریق مراقبه و مدیتیشن و انواع و اقسام دیگر ابزارهای فراموش کردن و گسست از گذشته و از دیگران می‌شناسد؛ و به این ترتیب خود را نیز نمی‌شناسد، بلکه خود را هم در کنار همه چیزهای دیگر فراموش می‌کند. این فراموشی با فرورفتن در انبوهی از کالاهای مصرفی به تخریب می‌رسد. تخریب کالای مصرفی، تقدیر فرد ذره‌ای شده جهان پسا‌کینزی است. قطع کردن فرایند مداوم و بی‌وقفه خرید برای انسان امروزی کلافه‌کننده و اضطراب‌آور است. نشئه خرید و مصرف، معنای فرود بودن در دنیای امروز را می‌سازد. مطالعه فرد و زندگی‌های فردی، اقتضای ذره‌ای‌شدگی سرشار از اضطراب دوران حاضر است؛ اضطراب کسی که بدون یاری روان‌کاو نمی‌تواند سرپا بایستد و توانایی حتی طبیعی‌ترین رفتارهای بیولوژیک را باید با پول خریداری کند؛ تا جایی که حتی برای خود زندگی کردن نیازمند کارگاه‌های «مهارت زندگی» است.

و نکته آخر اینکه کل طرح این مقاله را نیز باید منتقدانه خواند. این مقاله مبتلا به یک ساده‌سازی است. دوره زندگی چیزی نیست که بتوان الگوی واحد معینی از آن به دست داد. اول آنکه درست است که زندگی‌نامه‌ها در عصرها و دوره‌های مختلف، شکل یکسانی ندارند و زندگی‌نامه در هر زمانه‌ای به شکلی درآمده و دوره به دوره دگرگون شده است. این چیزی بود که در این مقاله تا حدی به آن پرداخته شد. اما زمانه فقط یکی از عواملی است که زندگی‌نامه‌ها را دگرگون می‌کند. زندگی‌نامه‌ها درگیر با عوامل متعدد بسیاری هستند که گنجاندن همه آن‌ها در یک طرح سرراست خطی از دوران سنتی به مدرن و پسامدرن، فروکاستی سلطه‌جویانه است. طبقات اجتماعی مختلف به‌هیچ‌وجه مسیر زندگی یکسانی ندارند. کارگر ساختمانی با درآمد روزمزد فصلی، زندگی‌اش مسیری کاملاً متفاوت دارد با یک کارمند معمولی با درآمد ماهیانه ثابت و این یکی زندگی‌ای متفاوت دارد با یک مغازه‌دار صاحب‌کار و... دوره‌های زندگی طبقات مختلف به‌شدت و گاهی به‌نحوی رنج‌آور با هم متفاوت است. طبقه یکی از عوامل جدی تعیین‌کننده در شکل‌دهی به دوره زندگی است. مسیر زندگی با طبقه اجتماعی، جنسیت، قومیت، شهریت محل زندگی، فرهنگ محلی، سطح رفاه و ثروت کشور متبوع و عوامل بسیار دیگر تنیده است. این تنیدگی به‌خصوص در دوران مدرن و مدرن متأخر بسیار شدیدتر و مسئله‌آفرین‌تر شده است.

مأخذ مقاله: تألیف مستقل.

تعارض منافع: بنا به اظهار نویسنده، در این مقاله تعارض منافی وجود ندارد.
سپاسگزاری: نویسنده از داوران و عوامل علمی و اجرایی نشریه تشکر می‌کند.

منابع

آزاد ارمکی، تقی و اکبری، حامد (۱۳۹۱). فهم ماهیت جامعه ایرانی براساس الگوی گذران اوقات فراغت نسل جوان. *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱ (۲)، ۱-۲۲. DOI: 10.22059/jisr.2012.36554

- آفتاب‌نیوز (۱۳۹۰). علت اصلی ماجرای پارک آب‌وآتش چه بود؟. *پایگاه خبری آفتاب*. ۱۳ مرداد ۱۳۹۰. کد خبر: ۱۳۱۸۷۳ به آدرس: <https://aftabnews.ir/000YIz> بازدید در ۱۴۰۳/۱۱/۲۳
- آگامبن، جورجیو (۱۳۹۵). *وضعیت استثنایی*. مترجم: پویا ایمانی. تهران: نشر نی
- اسفندیار، آزاده؛ نوابخش، مهرداد و حقیقتیان، منصور (۱۴۰۰). بررسی تفاوت‌های سه نسل انقلاب اسلامی نسبت به ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی. تهران: *مطالعات راهبردی ورزش جوانان*، ۲ (۵۳)، ۹-۳۱. DOI:10.22034/ssys.2021.454
- اعتمادی‌فر، مهدی و حسین‌زاده، حسام (۱۴۰۰). نگرش به بدن: تفاوت یا تعارض نسلی (مطالعه نگرش نسلی بدن‌مندی نوجوانان در شهر تهران). *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱۰ (۲)، ۴۷۱-۴۹۷. DOI:10.22059/JISR.2020.302546.1066
- ایسنا (۱۳۹۵). وقتی تجمع نوجوانان در تهران پلیسی شد. *خبرگزاری ایسنا*. ۲۰ خرداد ۱۳۹۵. کد خبر: ۹۵۰۳۱۷۱۱۸۲۹ به آدرس: isna.ir/xcX4vz بازدید در ۱۴۰۳/۱۱/۲۳
- باشگاه خبرنگاران جوان (۱۳۹۵). میتینگ دهه ۷۰ و ۸۰ ها در پاساژ کورش غرب تهران. *باشگاه خبرنگاران جوان*. ۱۸ خرداد ۱۳۹۵. کد خبر: ۵۶۴۱۵۶۳ آدرس: <https://www.yjc.ir/00Nfcx> بازدید در ۱۴۰۳/۱۱/۲۳
- باومن، زیگمونت (۱۳۹۳). *اشارات‌های پسامدرنیته*، مترجم حسن چاوشیان، تهران: نشر ققنوس
- پارساکیا، کامدین؛ سعادت، نادره؛ نوابی‌نژاد، شکوه؛ دربانی، سیدعلی و رستمی، مهدی (۱۴۰۲). تبیین مفهوم انفصال نسلی در مطالعه نسل زد. *مطالعات و تازه‌های روان‌شناختی نوجوان و جوان*، ۴ (۲)، ۱۸۱-۱۷۴.
- پاینده، حسین (۱۳۹۵). تحلیلی روایت‌شناسانه از تجمع «دهه هشتادی‌ها» در مرکز خرید کوروش. *انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*. در آدرس: <https://iranasca.ir/2016/07/8406>. تاریخ بازدید: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳
- خوش‌چهره، جلال (۱۴۰۱). تفاوت نسل جوان امروز. *روزنامه ابتکار*. ۱۹ مهر ۱۴۰۱
- دانا، جعفر (۱۴۰۳). *نسل زد چگونه است؟ (آن‌چه مشاوران و پدران و مادران باید بدانند)*. تهران: نشر فروغ سیمرغ
- راغفر، حسین؛ موسوی، میرحسین و اردلان، زهرا (۱۳۹۳). تأثیر پدیده سال‌مندی و تغییرات بهره‌وری بر بازنشستگی و متغیرهای کلان اقتصادی در ایران با استفاده از رویکرد تعادل عمومی پویا-مدل نسل‌های همپوش OLG تهران. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۹ (۱۷)، ۷-۳۵. DOI:10.1001.1.1735000.1393.9.17.1.7
- صادقی، رسول؛ عباسی شوازی، محمدجلال و محمودیانی، سراج‌الدین (۱۳۹۴). تورم جوانی جمعیت در ایران: خلأهای تحقیقاتی و الزامات سیاستی. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۰ (۱۹)، ۹-۴۳. DOI:10.1001.1.1735000.1394.10.19.1.8
- ضیائی، محمدصادق و نرگسیان، جواد (۱۴۰۲). ارائه مدل نگهداشت استعداد در بین کارکنان نسل Z سازمان‌های دولتی. تهران: *مطالعات منابع انسانی*، ۱۳ (۱)، ۲۶-۵۶. DOI:10.22034/JHRS.2023.391233.2055
- طاهری دمنه، محسن و یوسفی همدانی، الهام (۱۴۰۲). تحلیل ادراک کودکان نسل آلفا از مشاغل آینده و دلالت‌های آن. *تحقیقات فرهنگی ایران*، ۱۶ (۲)، ۳۹-۶۶. DOI:10.22035/jicr.2023.3236.3527
- عبدالهیان، حمید (۱۳۸۱). عقلانیت و استدلال: گفت‌وگوی میان نسل‌ها. تهران: *زن در توسعه و سیاست*، ۱ (۳)، ۱۸۳-۱۹۸.
- عسکری ندوشن، عباس؛ روحانی، علی و عابدینی، دیزناب، محدثه (۱۳۹۷). مسئله‌مندی زمان در دوران بازنشستگی: کاوشی کیفی از مسأله فراغت در میان مردان بازنشسته شهر تبریز. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۳ (۲۶)، ۱۱۹-۱۵۳.
- علی‌خواه، فردین و محمدزاده، حمیده (۱۴۰۱). درباره دختران چادری مدرن: ظهور نسل تری‌این‌وان در ایران. تهران: *جامعه‌شناسی فرهنگی و هنر*، ۴ (۲)، ۲۸-۴۶. DOI:10.34785/J016.2022.018
- فوکو، میشل (۱۳۹۹). *تولد زیست‌سیاست: درس‌گفتارهای کولژدوفرانس*. مترجم: رضا نجف‌زاده، تهران: نشر نی
- قنبری برزبان، علی (۱۳۹۳). پژوهشی درخصوص مسأله‌شناسی جوانان ایران. *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۳ (۴)، ۶۶۷-۶۹۶. DOI:10.22059/JISR.2015.54355

کاظمی نجف‌آبادی، حسین (۱۴۰۳). *نسل زد: از نسل نافرمان تا نسل متفکر (مختصات روان‌شناختی نسل زد)*. تهران، دیار علویان

کاظمی وریج، عباس (۱۴۰۱). جابه‌جایی‌های عظیم فرهنگی-اجتماعی و جنبش زندگی روزمره در ایران. *مجله چشم‌انداز/ایران*، شماره ۱۳۶ کوثری. مسعود (۱۳۸۷). نسل‌های ایکس. وای. زد و سیاست‌گذاری فرهنگی در ایران. *راهبرد فرهنگ*، ۱ (۳)، ۶۵-۸۵

گیدنز، آتونی (۱۳۹۳). *پیامدهای مدرنیت*. مترجم: محسن ثلاثی، تهران. نشر مرکز

لیوتار، ژان فرانسوا (۱۳۹۵). *وضعیت پسا مدرن: گزارشی درباره دانش*. (مترجم: حسین علی نوذری). تهران. نشر گام نو

مجارى کلور، محمد جواد (۱۴۰۳). *نسل بی‌قرار (از ریشه‌های مشکلات تا راهکارهای تربیتی)*. تهران، نشر آقائی

محمدی، جعفر (۱۳۹۰). علت اصلی ماجرای پارک آب‌و‌آتش چیست؟ *سایت عصر ایران*. کد خبر: ۱۷۵۵۷۴. ۱۲ مرداد ۱۳۹۰. آدرس: asriran.com/000jfq بازدید در ۱۴۰۳/۱۱/۲۳

محمدی، الناز (۱۳۹۵). ملاقاتی از جنس دهه هشتادی‌ها. *روزنامه شهروند*، شماره ۸۶۷. ۲۰ خرداد ۱۳۹۵.

محمدی، علیرضا (۱۳۸۶). *انقلاب نسل‌ها: انقلاب اسلامی و مواجهه با نسل سوم*. تهران. *یگانه حوزه*. شماره ۲۰۷

میلز، سی رایت (۱۳۹۵). *بیش جامعه‌شناختی*. مترجم: عبدالمعبود انصاری. تهران. شرکت سهامی انتشار

مهرآیین، مصطفی (۱۴۰۱). این نسل می‌خواهد جامعه را با صلح، آشتی و گفت‌وگو پیش ببرد. *روزنامه شرق*. ۱۱ آبان ۱۴۰۱.

نوده فراهانی، اسماعیل (۱۳۹۰). *ملاحظات سیاست‌گذاری فرهنگی نسل جوان*. تهران. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

وبر، ماکس (۱۳۹۰). *اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری*. مترجم: عبدالکریم رشیدیان و پریسا منوچهری کاشانی. تهران. انتشارات علمی و فرهنگی

هاروی، دیوید (۱۳۹۸). *امپریالیسم جدید*. مترجم: حسین رحمتی. تهران. نشر اختران

هاروی، دیوید (۱۳۹۹). *تاریخ مختصر نئولیبرالیسم*. مترجم: محمود عبدالله‌زاده. تهران. نشر دات

هیئت، جانانان (۱۴۰۳). *نسل زد. نسل نگران: آینده نوجوانان در عصر شبکه‌های اجتماعی، از هراس تا امید*. مترجم: علی سلامی. تهران. نشر مه‌کامه

یادگاری، محمدحسن؛ منتظر قائم، مهدی و کاشفی‌فر، مهدی (۱۴۰۱). نگرش نسل‌ها به تمایزات بین نسلی در ایران بر مبنای جامعه‌پذیری رسانه‌ای. *مطالعات فرهنگ و ارتباطات*، ۲۳ (۵۷)، ۵۷-۸۰. [10.22083/JCCS.2021.224629.3042](https://doi.org/10.22083/JCCS.2021.224629.3042)

References

- Abdollahian. H. (2002). Rationality and Reasoning: A Dialogue Between Generations. Tehran. *Women in Development and Politics*, 1 (3), 183-198. (In Persian)
- Aftab News. (2011). What was the main reason for the Water and Fire Park incident?. *Aftab News*. August 13, 2011. News code: 131873 (In Persian)
- Agamben. G. (2016). *State of Exception*. Translator: Pooya Imani. Tehran. Ney Publishing (In Persian)
- Alikhah. F. & Mohammadzadeh. H. (2001). On Modern Veiled Girls: The Emergence of the Three-in-One Generation in Iran. Tehran. *Sociology of Culture and Art*, 4 (2), 28-46. [10.34785/J016.2022.018](https://doi.org/10.34785/J016.2022.018) (In Persian)
- Askari Nadushan. A., Rouhani. A. and Abedini Diznab. M. (2018). The Problematicity of Time in Retirement: A Qualitative Exploration of the Leisure Issue among Retired Men in Tabriz. *Letters of the Iranian Demographic Association*, 13 (26), 119-153. (In Persian)
- Azad Aramaki, T, & Akbari. H. (2012). Understanding the nature of Iranian society based on the pattern of spending leisure time of the young generation. *Social Studies and Research in Iran*, 1 (2), 1-22. doi: [10.22059/jisr.2012.36554](https://doi.org/10.22059/jisr.2012.36554) (In Persian)
- Bauman. Z. (2014). *Hints of Postmodernity*. Translator: Hassan C., Tehran. Qognoos Publishing (In Persian)
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, University of California Press (In Persian)

- Braboy, P., Berkowitz, J., & Berkowitz, A. (2005). The structure of the life course: gender and racioethnic variation in the occurrence and sequencing of role transitions in: MacMillan, Ross (Ed.), *Advances in Life Course Research*, Vol. 9: The Structure of The Life Course: Standardized? Individualized? Differentiated?”, ELSEVIER
- Bruckner, H. & Mayer, K. (2005). De-Standardization of the Life Course: What It Might Mean? And If It Means Anything, Whether It Actually Took Place? in: MacMillan, Ross (Ed.), *Advances in Life Course Research*, Vol. 9: The Structure of The Life Course: Standardized? Individualized? Differentiated?, ELSEVIER
- Buchholz, S., Hofäcker, D., Mills, M., Blossfeld, H., Kurz, K., & Hofmeister, H., (2009). Life Courses in the Globalization Process: The Development of Social Inequalities in Modern Societies, *European Sociological Review*, 25 (1), 53–71. [Doi: 10.1093/esr/jcn033](https://doi.org/10.1093/esr/jcn033)
- Clack, B. and Paule, M. (2019), Introduction: Welcome to the Neoliberal Life Cycle! at: Clack, B. and Paule, M. (eds.), (2019), *Interrogating the Neoliberal Lifecycle; The Limits of Success*, Palgrave Macmillan [Doi: 10.1007/978-3-030-00770-6_1](https://doi.org/10.1007/978-3-030-00770-6_1)
- Clarck, D., (2022). Evangelical Historiography in the Colonial and Postcolonial Eras, *Open Theology*, 8 (1), DOI: [10.1515/opth-2022-0218](https://doi.org/10.1515/opth-2022-0218)
- Cohler, B. & HOSTETLER, A. (2003). Linking Life Course and Life Story; Social Change and the Narrative Study of Lives over Time, in: Mortimer, J. & Shanahan, M. (Ed.) *Handbook of the Life Course*, Kluwer Academic Publishers.
- Dana. J. (1403). *What is Generation Z? (What counselors and parents should know)*. Tehran. Forough Simorgh Publishing House (In Persian)
- Dean, J., (2019). Nothing Personal, at: Schram, Sanford F. and Pavlovskaya, Marianna (Eds), *Rethinking Neoliberalism: Resisting the Disciplinary Regime*, New York and London, Routledge
- Donald P., (2019). Personal Moral Autonomy, Responsibility and Choice: Do We Know What Our Cultural Discourses Are Doing to Young People’s Mental Health? at: Clack, B. and Paule, M. (eds.), (2019), *Interrogating the Neoliberal Lifecycle; The Limits of Success*, Palgrave Macmillan [Doi: 10.1007/978-3-030-00770-6_2](https://doi.org/10.1007/978-3-030-00770-6_2)
- Dorelaitienė, A., (2013). Age as original sociocultural in tradition, modern and postmodern societies: What does men to be young person?, *Culture and Values*, 4 (8), 117-134.
- Elder, G. (1975). Age differentiation and the life course, “*Annual Review of Sociology*” 1 (3) 65–190.
- Elder, G. (1994). Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course, *Social psychology, American Sociological Association*, 57 (1). 4-15.
- Elder G., Johnson, M. and Crosnoe, R., (2003). The Emergence and Development of Life Course Theory, in: Mortimer, Jeyaln T. and Shanahan, M. (Ed.), *Handbook of the Life Course*, Kluwer Academic Publishers
- Esfandiari. A., Navabakhsh. M. and Haqiqitani. M. (2011). Examining the differences between the three generations of the Islamic Revolution in relation to social, economic and political values. *Strategic Studies of Youth Sports*, 2 (53),9-31. Doi: [10.22034/ssys.2021.454](https://doi.org/10.22034/ssys.2021.454) (In Persian)
- Etemadi Far. M. and Hosseinzadeh. H. (1400). Attitude to the body: Generational difference or conflict (Study of generational attitude towards body image of adolescents in Tehran). *Social Studies and Research in Iran*, 10 (2), 471-497. Doi: [10.22059/JISR.2020.302546.1066](https://doi.org/10.22059/JISR.2020.302546.1066) (In Persian)
- Foucault. M. (2010). *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France*. Translator: Reza Najafzadeh. Tehran. Ney Publishing (In Persian)
- Ghanbari Barzian. A. (2014). A Study on the Problematology of Iranian Youth. *Social Studies and Research in Iran*, 3 (4), 667-696. Doi: [10.22059/JISR.2015.54355](https://doi.org/10.22059/JISR.2015.54355) (In Persian)
- Giddens. A. (2014). *Consequences of Modernity*. Translator: Mohsen S. Tehran. Markaz Publishing (In Persian)
- Glenn, N. (2003). Distinguishing Age, Period, and Cohort Effects in: Mortimer, Jeyaln T. and Shanahan, Michael J. (Ed.), *Handbook of the Life Course*, Kluwer Academic Publishers
- Hardt, T. Negri, A. (2000), *Empire*, Harvard University Press
- Harrison, B. (2009), Editor’s Introduction: Researching lives and lived experience, in: Harrison, B. (Ed.), *Life Story Research*, Vol. I, SageHunt, S. (2005), *Religion and Everyday Life*, Routledge
- ISNA. (2016). When the gathering of teenagers in Tehran became police. *ISNA News Agency*. June 10, 2016. News code: 95031711829 (In Persian)
- Kazemi Najafabadi. H. (2025). Generation Z: From the Disobedient Generation to the Thinking Generation (Psychological Aspects of Generation Z). Tehran. Diyar Alavian

- Kazemi Varij. A. (2023). Great Cultural-Socio-Cultural Shifts and the Movement of Everyday Life in Iran. Tehran. *Iran Perspective Magazine*. Issue 136 (In Persian)
- Khoshchehreh. J. (2023). The difference of today's young generation. *Ebtekar Newspaper*. 19 Mehr 1401 (In Persian)
- Kowsari. M. (2008). Generations X. Y. Z and Cultural Policymaking in Iran. Tehran. *Cultural Strategy*, 1 (3), 65-85. (In Persian)
- Lyotard. J. (2016). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. (Translator: Nozari, H.). Tehran. Gam No Publishing (In Persian)
- Majari Kalour. M. (2014). *The Restless Generation (From the Roots of Problems to Educational Solutions)*. Tehran. Aghaei Publishing (In Persian)
- Mead, M., (1970), *Culture and Commitment: A study of the Generation Gap*, New York, Natural History Press
- Mehrayin. M. (2001). This generation wants to advance society with peace, reconciliation and dialogue. *Shargh Newspaper*. November 11, 2023: <https://www.sharghdaily.com/fa/tiny/news-860214> (In Persian)
- Mills. C. (2016). *Sociological Insight*. (Translator: Ansari. A.). Tehran. Publishing Joint Stock Company (In Persian)
- Mohammadi. A. (2007). *The Revolution of Generations: The Islamic Revolution and Confrontation with the Third Generation*. Tehran. Pegah Hawze. Issue 207 (In Persian)
- Mohammadi. E. (2016). A meeting from the 1980s. *Shahrvand Newspaper*. Issue 867. June 10, 2016. (In Persian)
- Mohammadi. J. (2011). What is the Main Cause of the Water and Fire Park Affair? *Asr Iran Site*. News Code: 175574. August 12, 2011. (In Persian)
- Nodeh Farahani. E. (2011). *Considerations for Cultural Policymaking of the Young Generation*. Tehran. Pajouh Center (In Persian)
- Olivar, J. & Miguel N., (2016), Review of Decolonizing Enlightenment. *Transnational Justice, Human Rights and Democracy in a Postcolonial World*, Wagadu. *a Journal of Transnational Women's and Gender Studies*, 15 (1), 10-27
- Park, R., (1952), *Human Communities; The City and Human Ecology*, Free Press
- Park, R. & Burgess, E. (2019 [1925]), *The City*, The University of Chicago Press
- Parsakia. K., Saadati. N., Navabinejad. S., Darbani. S.A. and Rostami. M. (2013) Explaining the Concept of Generational Separation in the Study of Generation Z. *Journal of Psychological Studies and Updates on Adolescents and Youth*. 4 (2). 181-174.
- Payandeh. H. (2016). A Narrative Analysis of the Gathering of the “Eighties” in the Kourosh Shopping Center. Iranian Association for Cultural Studies and Communication. At: <https://irancsca.ir/2016/07/8406/>
- Pickard, S., (2019), Old Age and the Neoliberal Life Course, In: Clack, B. & Paule, M.: *Interrogating the Neoliberal Lifecyle: The Limits of Success*, Macmillan, Springer International Publishing, Palgrave, 215-234, DOI:[10.1007/978-3-030-00770-6_10](https://doi.org/10.1007/978-3-030-00770-6_10)
- Raghfar. H., Mousavi. M. and Ardalan. Z. (2014). The impact of aging and productivity changes on retirement and macroeconomic variables in Iran using the dynamic general equilibrium approach - the OLG model, Tehran. *Journal of the Iranian Demographic Association*, 9 (17), 7-35. [20.1001.1.1735000.1393.9.17.1.7](https://doi.org/10.1001.1.1735000.1393.9.17.1.7) (In Persian)
- Sadeghi. R., Abbasi-Shavazi. M. and Mahmoudiani. S., (2015). Youth Population Swelling in Iran: Research Gaps and Policy Implications. *Iranian Demographic Society Letters*, 10 (19), 9-43. [20.1001.1.1735000.1394.10.19.1.8](https://doi.org/10.1001.1.1735000.1394.10.19.1.8) (In Persian)
- Schram, S. & Pavlovskaya, M., (2018), Introduction, at: Schram, Sanford F. and Pavlovskaya, Marianna (Eds), *Rethinking Neoliberalism: Resisting the Disciplinary Regime*, New York and London, Routledge
- Shimoni, S., (2018), ‘Third Age’ under neoliberalism: From risky subjects to human capital, *Journal of Aging Studies* 47, 39–48, Doi: [10.1016/j.jaging.2018.10.004](https://doi.org/10.1016/j.jaging.2018.10.004)
- Silva, J., (2011), Becoming a neoliberal subject: Working class selfhood in an age of uncertainty. Unpublished manuscript, Harvard University. Retrieved from <http://blogs.sciences-po.fr/recherche-inegalites/files/2011/05/Jennifer-Silva-POLINE-2011-11.pdf>

- Tadiar, N., (2013), Life- Times of Disposability within Global Neoliberalism, *Social Text*, 31 (2), [DOI: 10.1215/01642472-2081112](https://doi.org/10.1215/01642472-2081112)
- Taheri-Demneh. M. and Yousefi-Hamedani. E. (1402). Analysis of the perception of children of the Alpha generation of future jobs and its implications. *Iranian Cultural Research Quarterly*, 16 (2), 39-66. Doi: [10.22035/jicr.2023.3236.3527](https://doi.org/10.22035/jicr.2023.3236.3527) (In Persian)
- Young Journalists Club. (2016). Meeting of the 70s and 80s in the Kourosh Passage, West Tehran. Young Journalists Club. June 18, 2016.
- Yoon, K., (2014), Transnational youth mobility in the neoliberal economy of experience, *Journal of Youth Studies*, 17 (8): 1014-1028, January 2014, Taylor & Francis Group, [Doi: 10.1080/13676261.2013.878791](https://doi.org/10.1080/13676261.2013.878791)
- Ziaei. M. and Nargesian. J. (2014). Presenting a Talent Retention Model among Generation Z Employees in Government Organizations. Tehran. *Human Resources Studies*, 13 (1), 26-56. [10.22034/JHRS.2023.391233.2055](https://doi.org/10.22034/JHRS.2023.391233.2055) (In Persian)